

Nincs természet – teremtés van!

– Beszélgetés Barsi Balázssal –

– *Mit jelent az Ön számára a természet és a környezet szó?*

– A természet szóval egyre inkább ellenséges viszonyban állok, mert kiharcolták egy olyan ideológia nevében, melyet nem akarok megnevezni. Mert a *natura*, a természet fogalmával azt akarták sugallni, hogy a természet egyszerűen adottság, természetes, hogy van. Ne kérdezzünk rá, itt van, a miénk, és úgy viszonyulunk hozzá, ahogyan akarunk. A nagy „világalkotó” legföljebb sejtető mögötte, de lényegében magára hagyta. Ezt így nem tudom elfogadni. Én a teremtésben hiszek, nem a természetben.

Nincs természet, hanem teremtés van. Tehát minden, ami létezik, az teremtmény, és hogyha teremtmény, akkor Isten egyfajta üzenete az ember számára: nyelvezet. Természetesen, egyértelműen már nem tudunk olvasni, mert nem vagyunk a paradicsomi állapotban, nem vagyunk Istennel az ősi, ártatlan kapcsolatban. Ha a világ teremtés, akkor a legjobban úgy lehet megközelíteni, hogy ajándék. Az ajándék csak abban a viszonyban nyeri el értelmét, amelybe behelyezik, egy én-te kapcsolatban, s ha abból kiemelik, az ajándék elviselhetetlen lesz: eldobja magától az ember. Valami olyanra emlékezteti, ami nincs. Természetesen Isten nem úgy ad ajándékot, hogy ami már létezik, azt belemeríti az ő és a mi kapcsolatunk sugaraiba, és azzal átváltoztatja, hanem a semmit fogja kézbe és amit teremt, az az ajándék. A teremtés hatalmas misztérium, mindenestül nekünk szóló beszéd és ajándék. Azt hiszem, *Assisi Szent Ferenc* is ezt a valóságot ragadta meg. Egészen más világ tárul fel így. Természetesen tudunk azokkal az ideológiákkal is párbeszédet folytatni, amelyek természetéről beszélnek, de az ezt vallók valójában nem érthetik meg a mi legvégső motívumainkat. Azt a viszonyunkat, amely minket a teremtéshez köt. És ugyanakkor ami el is idegenít tőle, mert azért elsősorban nem az ajándék érdek, hanem az ajándékozó.

– *Eszertint tehát nincs is értelme ember nélküli természetről beszélni?*

– Számomra nincs. Az egész kozmosz, és amit benne ismerünk, és amit még nem ismerünk – a láthatók és a láthatatlanok –, mind összefüggésben van az emberrel, mert csak az ember képes reflektálni rá.

S a környezet szó? Nekem nem azt jelenti, amit a zöldeknek. Környezet a szobám, azzal a pár növényvel, azzal a pár hűsleges képpel, székkal, egyszerű tárggyal, melyek nem hagynak el engem – mert ők is hűslegesek tudnak lenni. A környezet az, amelyben élek, a kolostor, és elsősorban a testvérek. Lehet, hogy egészen furcsa környezetfogalom van. Nagyon fontosnak tartom ennek a környezetnek a kialakítását. Az embernek nem lakása vagy háza van, hanem otthona, és az otthon tulajdonképpen a testem pszichikai meghosszabbítása. Illetve, ha többen lakunk együtt: a közösség objektívalódása. Tehát előbb van egy testvéri közösség, és az alakít ki például egy kolostort. Amikor ide jöttünk, Szécsénybe, tavaly nyár

elején, akkor ezek a falak nagyon ridegek voltak, a kinti meleg ellenére. Áthattotta őket valami egészen idegen szellem, elhagyatottság. Ezt most mi átalakítjuk, és ahogy alakítjuk, mi is alakulunk. Csodálatos az embernek otthont alkotni, vagy újraalkotni, amit mások leromboltak. Úgy, ahogyan *Krisztus* mondja: „Romboljátok le ezt a templomot, és én harmadnapra felépítem azt!” – és a saját teste templomára gondol. Tehát az embernek joga van a környezetet úgy alakítani, ahogyan él, és ez a környezet vissza is hat rá, a környezet is nevel bennünket.

– *Lehet-e úgy fogalmazni, hogy a természet ajándék, amit elfogadhatunk, a környezet pedig olyasvalami, amit mi hozunk létre?*

– Valószínűleg, erre nem is gondoltam, de ez így lehet. A környezet tehát a teremtésnek az a része, amit mi alakítunk, és amelyet megjelölünk a mi kézzelünkkel.

– *Vajon szükségképpen kíséri-e az emberiség történetét a természet önző kihasználása? Lehet-e egyáltalán önzetlenül kihasználni vagy akár csak használni?*

– Erre a kérdésre a válasz kapcsolatban áll a annak az értelmezésével, amit Isten mond Ádámnak, az emberiségnek: uralkodjék a tenger halain, hajtsa uralma alá mindazt, amit teremtett. S hogy helyes-e, ha bármin is uralkodik az ember, egyet jelent-e az uralkodás a birtoklással?

Ez teológiai szöveg, tehát akkor értjük helyesen, ha behelyezzük abba a kontextusba, amelyben elhangzott. Ez a bűnbeesés előtt hangzott el. Az ártatlan ember uralkodhatott volna mindenütt a világon Isten élő képmásaként, tudva, hogy Isten nem úgy uralkodik, hogy tönkretesz, hanem szeret és életet. Ez az uralom ez a *potestas*, ez a *potest facere aliquid* azt jelenti, hogy az ember képes tenni másokért. Ez a szeretet teremtő ereje. S az ártatlan ember abban a viszonyban, amelyben Istennel élt, és amellyel elfogadta a teremtés ajándékát, valóban a szó legteljesebb mértékében Istent utánozza, az ő kicsinyített mása volt a földön, s így valóban uralkodhatott, mert uralma egyet jelentett a szeretettel. Ez az uralom nem ártott volna senkinek és semminek.

– *Ezek szerint már nem érvényes ez a parancs?*

– Ez ugyanúgy érvényes, mint például a munka parancsa. A munka parancsát is az ártatlan ember kapta, de a bűnbeesés után szenvedés lett belőle, kudarc, sikertelenség. A parancs érvényben van, Isten nem von vissza semmit, de miattunk, a romlottságunk miatt nagyon erősen meg kell vonni az uralkodás határait. Nem jelenthet sem esztelen kihasználást, sem kizsákmányolást, amely nem gondol a többi emberre, a következő generációra, és nem gondol a növények, a fajok autonómiájára sem, arra, hogy joguk van élni, hiszen előbb léteztek itt a földön, mint mi. *Szent Ferenc* arra kérte a kertészt, hogy a kert egyik sarkában hagyja meg a gyomot. Ennek nyilván lelki életi jelentősége is van: nem megalkuvás a bűnnel, de józan belátása annak, hogy bennünk vannak még a gazok. Ne tegyünk úgy, mintha nem lennének. Hasonlít ez ahhoz a példabeszédhez, melyben Jézus szavai szerint a gazda (Isten) nem engedi kitépni idő előtt a gazokat. De jelentheti ez azt is, hogy a számunkra haszontalan növényeknek is joguk van élni. Már a modern természettudományos gondolkodás előtt tudták a szentek azt, amit ma a tudományok is bizonyítanak, hogy nincs haszontalan élőlény. Minden összefügg. Mert ők másképp, tiszta szemmel néztek a világra. És *Szent Ferenc*től még azt is megtanulhatjuk, hogy nincs az embernek két lelke, lehetetlen, hogy más lélekkel viszonyuljunk a szubhumánus világához (az ember alatti világhoz),

mint az emberhez. Ez tudathasadás az emberiség, főleg az európai ember lelkiségében. Akárhogy gyilkoljuk egymást, azért az az eszmény, hogy a másikat tisztelni és szeretni kell. Az emberi jogokat hivatalosan deklarálták. Viszont az alattunk levő világot, az állatokat, a növényeket iszonyatos agresszivitással letaroljuk. De egyetlen lelkünk van, s az agresszivitás előbb-utóbb visszaüt az emberi világra is. Szent Ferenc nővérének nevezte a vizet, és a tűzet testvérének. Ez nem csupán költői kifejezése a dolgoknak, hanem teológiai, létbeli állásfoglalás, hiszen az elemekkel a teremtés címén még rokonok is vagyunk. Emberi szeretettel kell fordulnunk a világ dolgai felé is.

– *Nincs ez ellentmondásban azzal, hogy eszközként használjuk akár az elemeket, akár az élőlényeket is? Hogyha például védőoltást ad be egy orvos, akkor megmenti az egyik élőlényt, de a másiknak árt. Hiszen a baktériumok is élőlények. Tehát mindenképp be kell avatkoznunk, és mintha itélnünk kéne, hogy az egyiket a másikkal szemben előnyben részesítsük.*

– Az biztos, hogy egyetlen fajt sem szabad kiirtani. De mivel nem érző, gondolkodó és személyes létezők például a tárgyak vagy akár még az állatok sem – hiszen nincs haláltudatuk, s ezért nincs személyiségük sem –, nyilvánvaló, hogy az ember életének a megmentésére szabad őket használni. De hogyan? Úgy, hogy nekik abból kárunk ne legyen, hogy szeretettel nyúlunk hozzájuk! Ez megmutatkozik abban a mozdulatban, ahogy valaki például egy könyvet a kezébe vesz. A könyvek használhatók, de nem kell elhasználni, széttépni, tintával beleevésve megjegyzéseket írni, összegyűrni, összezsírozni. Hogy valami eszköz, az nem azt jelenti, hogy *abszolút* eszköz. Részben szolgál, de ugyanakkor például tanít is. Kinyilvánítja Isten dicsőségét. A szubhumánus világnak tehát nemcsak az a szerepe, hogy szolgáljon minket, és eszközként használhassuk, hanem ugyanakkor valamit el is mond Istenről, amit semmi és senki más nem tud elmondani. És ezért a prédikációért, amit nekünk tart, szinte fölöttünk áll. Szent Ferenc a legenda szerint megveregette a virágokat, amikor átment a réten, *hogy ne kiabáljanak olyan hangosan Istenről*. Minden létező mond valamit Isten dicsőségéről, amellyel telve van az ég és a föld. És amit egy tárgy, egy állat, egy növény el tud mondani, azt helyette senki más nem tudja elmondani, még az ember is csak megsejtheti. Minden élőlény és tárgy üzenetet hordoz, és nem csak eszköz. Az eszköz fogalma nagyon utilitarista lett, itt többről van szó. A teremtett dolgok eszközök is, társak is. Miként Szent Ferenc Naphimnuszában áll: *Áldott légy Uram, víz hűgünk által. Ez az által, a per szócscsa a kora olasz nyelvben a következőket jelentheti: miatta, vele, érte, általa, mint eszközzel és mint társal*. Nem lehet lefordítani. Ferenc mindezt beleérthette. Amikor a vizet nővérének nevezi, társának tekinti. Máskor viszont eszköz. Sőt, a tűzzel is beszélget. Nagyon durva, középkori módon operálják a szemet: *tüzes vassal elsütögetik a homlokán az ereit. Azt mondja operáció előtt a sienai pápai udvarban: Tűz testvérem, ne bánj velem nagyon keményen, hiszen mindig szerettelek az Űrban! S utána így szól: Sikerült elviselnem szerelmes öleléseidet*. Tehát az eszköz nem azt a fajta eszközt jelenti, amit mi megszoktunk, azt a durva, csak a cél számára felhasznált, utána eldobandó, eltiport konzervesdobozt, mert a világ nem egy konzervesdoboz (de még a konzervesdoboz sem csak az).

– *Kik és mik fogalmazhatják meg és képviselhetik ezeket az értékeket következetes, igaz és meggyőző módon? Szaktudományok, felekezetek, politikai pártok, egyes emberek?*

– Mindenki megfogalmazhatja, és mindenkinek képviselnie kellene, a szaktudományoknak elsősorban. Ha egy biológus nem tanulja meg és nem tudja megtanítani az élet tiszteletét, az élet csodálatát, akkor nagyon siralmas biológus. Egy sajátos csodálkozásra gondolok, a rácsodálkozásra, amelyből a szaktudomány táplálkozik, de ami már túl is terjed a szaktudományon. Általában azok a kiváló kémia-, biológiatanárok, akik úgy csodálkoznak a tanítványaik előtt, hogy azok is elkezdenek csodálkozni. A szaktudományoknak és tanítóiknak van mondanivalójuk a világról.

A felekezetek, a hívő emberek? – nekik elsősorban kötelességük. Európában élünk, zsidó-keresztény kultúrában. Csak a zsidó és a keresztény vallás ismeri igazán a teremtés tényét, isteni művét. Nagyon nagy élmény volt számomra *Jáki Szaniszló* könyve, amely megvédi a teremtést. Évek óta éreztem, hogy minden ezen múlik. Ma terjednek a gnosztikus áramlatok, amelyek összemossák a teremtőt és a teremtményt. Ezt nem tudom elfogadni sem filozófiailag, sem logikailag. Ez a kereszténység legnagyobb ellensége. Természetesen nem a személy az ellenség, hanem a tanítás, mert az homlokegyenest a kereszténység ellen van. Nem a materializmus a legveszedelmesebb tan, mert az levág a keresztény tanításból egy részt. A gnosztikus monizmus viszont homlokegyenest ellentétes vele. Számukra nincs teremtés. India tiszteli a világot, de összemossa az istenséggel. Igaz, a keresztény-zsidó hit is elferdülhet, eltévelyedhet, kihasználhatják, de mégis ez a helyes, mert a világ nem Isten. A világ ajándék. És csak a kereszténység teremtette meg azt az ideológiai alapot, amelyben megszülethettek a modern természettudományok. Az ókorban nem nyúlhattak a világhoz, mert a világ számukra istenség volt, és ha ez így van, bármikor megütheti az embert az isteni elektromos áram, az isten-áram, ha belepiszkál a világ dolgaiba.

Tehát az egyistenhívőknek, a teremtés isteni művében hívőknek, a zsidóknak és a keresztényeknek eljött az idejük, hogy meghirdessék nagy erővel, mit hisznek ők a teremtésről. Erről a természettudománynak még csak fogalma sincs. Nem is lehet. Csak használja ezt a szót. Mi robbant az ősröbbanáskor? Ez a kérdés. A teremtés nem a már létező világ alakulása, hanem a teremtőre utal, akitől a létezés van. Miért nem a semmi van és miért a mindenség? Erre az ősi nagy vallások mind azt mondják, hogy az istenek elkezdtek osztódni, mint a burjánzó sejtek, ezzel elkészült a világ, és minden visszahúzódik majd ismét az istenségbe. Tehát nem adnak feleletet az előbbi kérdésre. Ezért a keresztény és a zsidó hitű embereknek lehet és kell nagy erővel meghirdetni azt az örömhírt, hogy a világ: teremtés. A világ nem Isten, a világ Isten ajándéka.

– *Gyakran elhangzik, hogy az egész agresszív európai és amerikai civilizáció, amely lassan végveszélybe sodorja biológiai környezetünket, mintha következménye lenne a zsidó-keresztény (vagy keresztény) hagyománynak...*

– Ez valószínűleg annak félreértése, amit Isten mondott. De még ha félreértés, akkor is nagy érték! Nélküle nem létezhetne az a ragyogó civilizáció, amely méltó az emberhez, s amelyet most meg kell menteni. Az azért tagadhatatlan, hogy a természettudomány: Istentől kapott ajándék. Ha azt mi elrontjuk, nem az ajándékozó a hibás, nem az ajándék a hibás, és nem is azok, akik átvették ezt az ajándékot, hanem azok hibásak, akik elrontották. Tehát azok a zsidók és azok a keresztények, akik az istenhitet, a teremtésbe vetett hitet elvetették maguktól, de

megőrizték az ősi parancsot: „Hajtsátok uralmatok alá a Földet!” Kollektív a felelősség; mit tettünk Isten művével? Ezért vissza kell menni a hiba gyökeréig. Ezt ki kell javítani, és újraindulni. Újra meg kell vizsgálni, vajon nem értettük-e félre az Ószövetségnek ezt a mondatát, mely a zsidóság és kereszténység alapvető ígéje. Félreértettük, igaz, de nem mindannyian. Van, aki megértette, például Szent Ferenc is, és számos egyszerű, névtelen hívő. Másféle felfogásokban nem látok ilyen törekvést, mert azokban nincs meg a szeretet dinamizmusa, azokban nincsen az embernek küldetése. Hogyha a világ, Isten meg én mind egy vagyunk, akkor nincs semmi teendő, csupán szemlélődni kell. Értékek persze ezek a hitek, ezek a világszemléletek is, de igazából más kultúrákkal, más hittel akkor tudunk párbeszédet folytatni, ha a miénket egyértelműen a magunkévá tesszük és megbecsüljük. S akkor majd látjuk, mit kell megtanulni például Indiától, és mi az, amit végképp nem kell elfogadni.

A politikai pártoknak is kötelességük lenne az emberrel és a környezetével számot vetni azért, mert egy politikai párt gazdasági együttműködéssel számol. Hála Istennek, elérkezünk majd egy olyan világba, ahol nem is lehet igazi az a politikai párt, amelynek nincsen kulturált programja a környezetre vonatkozóan.

– *A felekezetek kérdéséhez visszakanyarodva: a kereszténység eszerint annyiban más, mint a többi vallás, hogy küldetést akar teljesíteni, célt akar elérni. Ez a cél vajon csak szemléletünk átalakítása-e, vagy pedig a környezetünket is meg kell változtatni? S ha igen: nem jelenik meg ezáltal – más formában – ugyanaz a veszély, ami a gondosan nyitott franciákertek korában valamiféle erőltetett, emberi elképzelést próbált ráerőltetni a természetre?*

– Elsősorban saját magunkat kell átalakítanunk. De ez nem visszavonulás a paradicsomi állapotba, rousseau-i módon elgondolt „vissza” sosincs a kereszténységben, az mítosz. Hanem a Krisztus által hozott, megújított emberi természet kell kiművelnünk a hit szempontjából. Mire gondolok? Amit kinyilatkoztatott Krisztus: új eget és új földet várunk, amely az igazság otthona. A világ végét nem úgy kell elképzelni, hogy a világ majd megsemmisül, mert Isten nem semmisíti meg a művét, hanem átalakul, s ehhez az átalakult világhoz istengyermeki szabadsággal fogunk viszonyulni. Ekkor körülöttünk majd fölszabadul minden. Tehát minél személyesebb kapcsolatba kerülünk Istennel és egymással, minél inkább az ő törvényei mozgatnak bennünket, annál nyilvánvalóbb lesz az is, hogyan kell viszonyulni konkrét módon a világhoz. A keresztény ember számára naponta egy darab kenyér és egy kevéske bor Krisztus föltámadott testének és vérének a hordozója. Hihetetlen megbecsülése ez az anyagnak! Az olaj is szentség anyaga. Ha nincs olaj, nincs a betegeknek kenete. Ha nincs víz, nincs kereszttség. Az anyag nélkül nincs kereszttség. Nos, ezt a szekták nem nagyon értik meg. Ők megtestesülésellenesek, bár ezt nem tudják, de kiderül abból, ahogyan az anyaghoz viszonyulnak. A római liturgia nagyon szereti használni az anyagot. Sajnos már kezdjük elfelejteni a tüzet, a tőmjént, a füstöt, a vizet, a ruhát, a ételt; régen megáldotta a püspök a maltert, a köveket és a meszet is, amikor a templomot kezdték építeni. Mindez tulajdonképpen azt fejezi ki, hogy ebből a világból és alkotó elemeiből épül majd az az új ég és az új föld, amelyről vajmi keveset tudunk, de azt biztosan tudjuk, hogy benne Isten, vagyis a szeretet lesz a minden. Ez a világ már itt alakul. A II. Vatikáni Zsinat nagyon nagy jelentőségű kijelentése: *a szeretet és a művei megmaradnak*. Tehát biztos, hogyha mi szeretettel alakítjuk a világot – a szeretet sose használ ki senkit és semmit –, akkor annak a nyomai és a művei megmaradnak az eljövendő világban is.

- *Mi az, ami e kérdéssel kapcsolatban tanítható és tanítandó, és van-e ami taníthatatlan? Miben viszonyul másképp e kérdéshez az állami és a felekezeti iskola?*

- Alapvetően másképp viszonyulnak a felekezeti iskolák, ahol mindennapos légkör a hit, ahol a teremtést elfogadják, és másképp az úgynevezett semleges iskolák. Félelmetes az, hogy ez utóbbiakban olyan logikai hibák, olyan megnyilatkozások látnak napvilágot, amelyekről az ember elnémul. Megvizsgálták-e, hogy mi az, hogy semleges, mitől semleges egy iskola? Biztos nem arra gondolnak, hogy semleges nemű lények legyenek ott. Tehát sem férfi, sem nő. Hát akkor mire? Arra gondolnak, hogy se magyar, se szláv, se német? Gondolom, erre sem. Tehát az Istentől legyen semleges! Vagyis a világ végső értelmének a keresésétől legyen semleges! Egy dolgot nem szabad ezekben az úgynevezett semleges iskolákban fölállalni: hogy a létezés végső értelméről egyértelmű eligazítást mondjanak, még akkor sem, ha kinek-kinek megvan erről a saját véleménye. Ez gyalázat, a semleges iskola az iskola kudarca, ez a nem iskola, az ember szabadságának, a gyerek szabadságának a lábball tiprása. Tudniillik itt arról van szó, hogy az iskola lemond arról, hogy a legfontosabb kérdésben eligazítson. Valójában csak azt lenne szabad kiírni az iskolák kapujára, hogy a lét végső értelmét kereső iskola. Ha az iskola lemond erről, akkor lemondott alapvető feladatáról, és tudatosan megrontja az embert, azt sugallva neki, hogy ehhez a végső kérdéshez a leghelyesebb emberi hozzáállás a közömbösség, a semlegesség. A felekezeti iskola alternatívája csak a „lét értelmét kereső iskola” lehet.

- *Talán valóban nem szerencsés szó erre az, hogy semleges, de a nem felekezeti iskolát az jellemzi, hogy sokféle utat mutat, és aztán rábízta a választást a diákra.*

- De valóban bemutatja ezt a sokféle utat? Meghív például egy katolikus papot vagy egy zsidó rabbit, mondván: „gyerekek, most meghallgatjuk a keresztyényeket a lét értelmének keresése útján”. Sajnos ez ritka eset. Ez a semlegesítés az ember legvégső kérdéseinek az elködösítése. Nem azt akarom, hogy minden iskola felekezeti legyen, hanem azt, hogy a lét értelmét, az emberi élet végső értelmét kereső iskola legyen, nyitott, legalább az Európát létrehozó nagy hitvallások irányában. És ez nyilvánvalóan érinti a világhoz való kapcsolatot is.

- *Az én gyakorlati tapasztalatom az, hogy az iskolákban – és ez talán még rosszabb – ez a kérdés föl sem merül.*

- Én is így látom. Régen, a kommunizmusban, legalább fölmerült, hogy „nincs Isten”. Ezt kellett mondani, és lehetett titokban mást gondolni. Ezt követően azonban a nagy hallgatás következett. Az elhallgatott tények megbosszulják magukat. Az embernek nem a szexualitás a végső megjelöltsége, hanem a lét végső értelméhez való viszonyulása, az, hogy van-e értelme annak, hogy él, vagyis az istenkérdéshez, Isten személyéhez való vonatkozása. Ha lecementezzük ezt a kérdést, akkor az emberi lélek belül megrohad, és a félelmetes rothadás kiütközik a társadalom testén. Az ilyen „semleges” fiatal nem tudja, hogy mit tegyen saját magával, a környezetével és az étellel. Amióta vissza tudunk tekinteni az iskola történetére, látjuk, hogy a kultúra és a kultusz, vagyis a műveltség és az istentisztelet egybetartoznak. E kettő összefügg. A kultusz, vagyis az istentisztelet helye a templom, és mellette ott van az iskola, ahol megtanították, hogyan kell énekelni, hogyan kell a világban mozogni, miként kell felajánlani Istennek a világ egy darabját. Tehát e kettő mindig együtt volt. Ha ez a kultusz most hiányzik is sokak életéből, nem hiányozhat a végső cél keresése.

- *Nálunk ez egy kicsit szerencsésebben alakult Békásmegyeren, a Veres Péter Gimnáziumban, mert ott – legalábbis a negyedikeseeknek – valóban ehhez hasonló szándékú és felépítésű társadalomismeret-óráik vannak, egyházak, pártok képviselői kapnak valamennyi időt, hogy kifejhessék nézeteiket.*

- Ehhez gratulálok. Amikor én a semleges iskoláról szóltam (a „semleges” jelzőt nem én találtam ki), akkor nem minden állami iskoláról beszéltem. De ez a lényeges kérdés most a pedagógusok lelkiismeretére van bízva, nem pedig egy tantervre, és ez katasztrófa. Mert tantárgyakra, tematikára lebontva kellene végiggondolni, mikor és hogyan foglalkozzanak az oktatásban a különböző hitvallásokkal. Milyen módon és hol találkozzék a diák a különböző emberi mintákkal, a létezés értelméhez viszonyuló magatartásokkal. Olyan pedagógiai környezetet kell teremteni, amelyben pedagógustársainkkal komolyan lehet erről beszélni, és elő lehet mozdítani azt, hogy valóban nyitottak legyenek. Tehát olyan fajta liberalizmust hirdetni, amelybe még a kereszténység és a zsidóság is belefér.

- *Vajon maguk a szaktudományok semlegesek? Ezt azért kérdezem, mert úgy tűnik, mint hogyha még ideális esetben is elég élesen kettéválna az iskola. A világnézetet, a vallást, az erkölcsöt vagy ehhez hasonlókat tanító órák után – nevezzük őket így – csöngetnek, és következik egy szaktárgy, amelynek mindehhez semmi köze.*

- Tulajdonképpen a szaktárgy a pedagógus személyén keresztül kapcsolódik a lét végső értelmének a kereséséhez. Mert milyen pedagógus az, akinek a világnézetéhez semmi köze a tantárgyának? Az ilyen pedagógus nem igazi mester. Jó szakember lehet, de valami elől menekül. Vagy a rendezetlen családi élet elől, vagy egy rendezetlen világban való élet elől. A létezésben nem találta meg a helyét, és ezért tűzijátékokat rendez a matematikai és fizikai törvényekkel. A gyerek megérzi azt, ha a tanára nem egész ember, mert nem integrálta tudását, amit a világnak egy bizonyos szeletéről elsajátított, a létezés egészéhez való viszonyulásba. Nyilvánvaló, hogy egy szaktárgy nem lehet úgy területe a világnézeti oktatásnak, mint ahogy volt egyzvetlen évig. Érdekes módon az én bencés tanárim a fizikaórán sosem tartottak hittant. Viszont az ateista tanárim megengedtek maguknak olyan megjegyzéseket a bölcsészkaron, mint például „egy vallási ideológia hatására született versben meg kell törnie az esztétikai értékeknek, mert hamis ideológiából valók”. Azt hiszem, hogy a pedagógus személye és az a tény, hogy a világnézetében hogyan helyezkedik el a szaktudása, döntő a gyerek számára, és minta lehet, mert a tanár mindig minta. Ha az órák közti szünetben megkérdezi a diák a tanártól, hogy mi a véleménye, valamely, a lét értelmét kutató kérdésre, akkor nem hiszem, hogy ki kell térnie a tanárnak a válaszadás alól, mondjuk azzal a kifogással, hogy én fizikatanár vagyok, te pedig az én órán fizikát tanulsz. Egy fölnövekvő ember számára egy tantárgy csak nagyon kis része az életnek, ugyanúgy a szaktanár életének is. A tanítás folyamatában embereknek kell találkozniuk egymással is, az egészsel is.

- *S ettől válik a tanár és a diák kapcsolata személyessé?*

- Igen, attól föltétlenül személyessé válik, hogy a tanár a diák személyes életére vagy állásfoglalására vonatkozó kérdésekre is válaszol. Így valamit megoszt önmagából.

– Azokban a beszédekben, melyeket a ferences templomban elmond, van-e törekvés efféle személyes kapcsolatra? Van-e például előre megírt vázlata? Mert mindig azt érzem, hogy az ott és éppen akkor születik meg.

– Teljesen ki van dolgozva, nagyon sok kínlódás eredményeként. Sokszor átírok mondatokat, mégis néha teljesen más hangzik el. Mert dialógusba kerülök az arcokon keresztül az emberekkel. A prédikáció dialógus, a legbelsőbb osztozás, mert nem az én személyes hitem szólal meg ott csupán, hanem a mi hitünk.

– Gondolom, hasonló történik, amikor órát tart.

– Itt is, ott is a szemekből látszik, ha valamit nem értenek. Olyankor még egyszer el kell mondani. Nem a hallgatóság a hibás, hanem én. Az is előfordul, hogy ellenállásba ütközöm, de azt is tudom, hogy az én stílusom váltja ki vagy az, amit én igazságként ismertem meg.

– Azt az ellenállást hogyan lehet legyőzni, amikor az igazságnak áll ellen a diák vagy a hallgató?

– Empátiakészség kell, meg szeretet a másik iránt, és bizalom Isten lelkében, hogy olyan érvek jussanak az eszembe, amelyek nem biztos, hogy utána a sekrestyében is felbukkannának. Ez nem racionális képesség, ez szeretet, amely arra indít, hogy megosszam azt, amit én kaptam. Mindenképpen át akarom ezt adni, s mindenképpen szeretném, ha ő legalább értené, hogy mit akarok mondani. Ez az igyekezet és a tapasztalat segít nekem is, nekik is.

– Mennyire hasonlít az, ami itt a ferences novíciátusban zajlik, egy megszokott iskolához, egy tanítási órához?

– Éppen ma vizsgák voltak, énekvizsga. Vannak tantárgyak, de a novíciusmester nem tanár, hanem mester. Tanító is, de nemcsak az, nevelő is, de nemcsak az, testvér, egyenjogú testvér is, de nemcsak az, előljáró is, de nemcsak az. A mester megosztja életét tanítványaival. Csodálatos világ! A pedagógiának a legszébb része.

– Tehát Balázs atyát is nevelik a novíciusok?

– Igen, öntudatlanul is. Nekünk van egy közös irányulásunk: Jézus Krisztus követése, Szent Ferenc módján. Erre hivatkozhatnak ők is nekem, én is nekik. De nem támadás, nem vitatkozás zajlik, csodálatos élet ez, ami itt van. Egyébként ez az első évfolyam, amelyik itt kezdett, és nem egy padlástérbe bezsúfolva Esztergomban. Itt, Szécsényben, nagyobb a nyugalom, és van terünk, környezetünk, zöldövezetünk. Az a cél, hogy ismerjék meg a rendet, és őket ismerje meg a rend. Haladjanak előre a fogadalmak ismeretével, és erősödjön meg bennük az elhatározás, hogy itt vagy nem itt folytatják keresztény életüket. Nagy szellemi munka az, amit el kellene végeznie ma a szerzetességnek Magyarországon; megtisztulva visszatérni a régi, nagy hagyományokhoz. Nem az apró, kis hagyományokhoz, amelyek negyven évvel ezelőtt léteztek, az nem fog nevelni. A legtöbb novícius úgy jön ide, hogy itt talán már nem is kell tanulni, és csalódik, majd aztán itt megtanul tanulni. Réábred, hogy a figyelem a legmagasabb szellemi tevékenységek egyike. Simone Weil szerint, hogyha a figyelmet kivesszük a szeretetből, az nem szeretet, ha kivesszük az imából, az nem ima. Ha figyelek valamire, és próbálok megérteni, akkor haladok a szeretetnek és Isten imáadásának a világá-

ban, a valóság világában. A novícius megtanulja, hogy nem a jó jegyekért, nem karrierért kell tanulnia, hanem a figyelem képességének a kiműveléséért, hogy képes legyen szeretni Istent és embert.

– *Nincsenek osztályzatok?*

– *Vannak. Pedagógiai eszköz, amely arra szolgál, hogy tudják a tanítványok, hol állnak, de nem a jegyekért tanulnak. Az helytelen magatartás.*

– *Ezt persze mi is elmondhatjuk a gyerekeknek, csak hogy szegények nem vehetik figyelembe, mert a továbbtanulás szempontjából sajnos az osztályzat a legfontosabb.*

– *Nagyon megrontja az egész folyamatot, mert igazából nem tovább kéne tanulni, hanem most kellene tanulni. Nagyon fontosnak tartom azt, hogy a diák rájöjjön arra, miért kell azt tanulnia, amit nem tud. Egy bizonyos tudásanyagot el kell sajátítani, de nem az a műveltség értelme, hogy nagyon sok adatot tudjunk, hanem a gondolkodás képessége, ez pedig a figyelem képességének a kiművelése. Azt pedig úgy lehet kiművelni, mondja éppen Simone Weil egy tanulmányában, hogy azt a tantárgyat tanulom, amihez semmiféle képességem nincs. Így mindig a valósággal ütközve, hibáim gyökeréig hatolva megtanulok figyelni. És erre kell „rákapatni” a gyereket, ezt szeresse meg, és hogyha milliószor nem sikerül neki a matematikapélda, akkor is akarja megérteni, s ettől fény marad a lélekben, olyan lelki energia, ami nem vész el, csak átalakul, és majd valahol másutt hatalmasan belobban. Egy jó tanuló, akinek tehetsége van a matematikához, az nem okvetlenül fejleszti figyelmességét azzal, ha sorra megoldja a példákat, aztán becsapja a könyvet és kész. Annak az énekkel vagy más tárggyal kell törődnie mélyebben. Azt kell megtanulnom, amit nem tudok, nem pedig azt, amit tudok. Valahogy meg kellene erősíteni az iskolák önállóságát, s a gyerekekét is. Hogy akár a szülei ellenére – de nem szembeállítva velük (akik már kinézték számukra például az orvosi egyetemet) – a közvetlen hasznosságtól elvonatkoztatva szeresse meg azt a helyzetet, hogy ő gimnazista, és most mindent meg akar ismerni a világból. Hosszú távon az ilyen ember többre megy, mint aki már hetedik osztálytól kezdve csak biológiát meg fizikát tanul, abból a célból, hogy fölvegyék az egyetemre, és közben mélyen megveti például az éneket.*

– *Az a baj, hogy az ilyen embert nem veszik föl az egyetemre.*

– *Előbb-utóbb fölveszik. Nagyon ritka lehet az az eset, hogy nem, és ha nem, akkor az egyetem is hibás.*

– *Optimista álláspont. Az is baj, hogy az iskola annyira kezd teljesítményorientálttá válni, hogy az már sok kérdés fölmerülését sem teszi lehetővé.*

– *Azért kellene az osztályfőnöki órán a tanulást tanítani! Aztán megszeretnünk minden növendékkel azt, hogy kudarcok árán ütközzön a valósággal, mert ekkor kinyílik a szelleme, ez teszi őt disponibilissé, befogadóképesé, és ez nagyobb érték, mintha hármáról négyesre javítana egy eredményt. Persze mi, tanárok, mi sem vagyunk mind ilyenek, vagyis nem arra törekszünk, hogy megtanítsuk a gyerekeket figyelni, hanem hogy négyesből ötöst, hármából négyest csináljunk. Az egész pedagógiának nyugodtabbnak és egyszerűbbnek kellene lennie. A novíciusok az egész történelmi Magyarország területéről vannak itt tizennégyen, Romániából, Kárpátaljáról, Magyarországról. A magyar fiatalság színe-java, legalábbis erkölcsi-*

leg. Évek óta mégis iszonyatos munka megtanítani őket értelmesen, hangosan olvasni! Érettségi után! Azt mondom például: takard le gyorsan azt, amit most olvastál, és mondd el! Tiltakozik: nem tudom, akkor ezt nekem másként kellett volna olvasnom. Tehát nem tud hangosan, figyelmesen olvasni, nem tud fogalmazni, nem tud levelet írni, és nem tud számolni, csak számológéppel. Ezt a nagyképű, nagyzó pedagógiát el kellene hagyni és visszatérni a hat elemihez, de ott valóban adják meg az alapokat. A nyolc osztály: nagyképűség. A hat elemivel a nagyapám megtanult úgy írni, hogy a kommunizmusban – pedig vallásos ember volt – a tanácsházán végül rábízták az iratok kitöltését, mert olyan volt a munkájának a külalakja, olyan volt a fogalmazása és a helyesírása. Négy-öt Arany-balladát tudott, én magyar szakos vagyok, egyet sem tudok, tíz-húsz Petőfi-verset, még öregeken, nyolcvanéves korában is. Tehát hat elemivel kész volt egy életet leélni, olyan életet, amelyben még az unokáinak is olyan tartalmakat adott, amiket az egyetem és a teológia önmagában soha nem adott volna. Az a hat elemi ott, azzal a kántortanítóval ezt a csodát művelte.

- *Akkor mit hajszolnak a mostani iskolák? Mert hihetetlen információmennyiséget tömnek a gyerekek fejébe, túlterhelik őket, s ezért fáradtak. Mi az, amit keres az iskola?*

- Azt hiszem, nem tudja, mit keres. Mi, pedagógusok is hibásak vagyunk, hiszen mi sem tudjuk, mit akarunk átadni. Ha tudnánk, minden leegyszerűsödne és világos lenne. A Nemzeti alaptantervtől valamit remélek, sok szép és igaz gondolatot találtam benne. És nagyon sok múlik a pedagógusképzésen, azon, hogy ismét olyan pedagógusok kerüljenek ki onnét, mint a régi kántortanítók, akik az egész embert ismerték és törődtek vele. Hogy újra rendelkezék a nevelő azzal a csodálatos tekintéllyel, ami minden emberi érték hivatott védőjét megilleti. Mert ők azok voltak, biztosan: minden emberi érték hivatott védői.

(Beszélgetőtársak voltak s a beszélgetést lejegyezték:
BOTH MÁRIA és CSORBA F. LÁSZLÓ)